

NOTATKI FAUNISTYCZNE

Ptaki

Michał Żmihorski, Dominik Krupiński, Grzegorz Osojca, Filip Jarzombkowski

SOWY STRIGIFORMES WSCHODNIEJ CZĘŚCI KAMPINOSKIEGO PARKU NARODOWEGO

Skład gatunkowy zespołu sów Kampinoskiego Parku Narodowego był po raz pierwszy badany w roku 1984 (Kowalski *et al.* 1991). Celem niniejszej pracy było porównanie zmian w strukturze jakościowej i ilościowej zespołu *Strigiformes*, które zaszły w ciągu ostatnich 19 lat. Badania przeprowadzono we wschodniej części Kampinoskiego Parku Narodowego (dalej KPN) na powierzchni 156,6 km² wyznaczonej przez Kowalskiego *et al.* (1991) na wschód od drogi łączącej Leszno i Kazuń. Lesistość powierzchni wynosiła około 60%, tereny otwarte (łąki, pola, pastwiska) i zabudowa stanowiły 40%. Na terenie tym znajdowało się 8 obszarów ochrony ścisłej, kilka większych i kilkanaście małych miejscowości. Więcej informacji dotyczących powierzchni podają Kowalski *et al.* (1991).

Badania prowadzono w roku 2003 od lutego do końca czerwca. W pracy wykorzystano też fragmentaryczne dane zebrane wiosną (kwiecień) i latem (sierpień) roku 2002 w okolicy Dziekanowa i Stanisławowa (35 punktów stymulacji łącznie). Skład gatunkowy i liczebność sów ustalono stosując zasady opisane przez Domaszewicza *et al.* (1984). W przypadku pójdzki *Athene noctua* zastosowano metodę zaproponowaną przez Domaszewicza *et al.* (1984) z pewnymi modyfikacjami, tzn. w roku 2003 prowadzono intensywne kontrole w miejscach występowania tego gatunku w roku 1984 (Kowalski *et al.* 1991, M. Kowalski *in litt.*), wykonując od dwóch do pięciu kontroli w każdym z tych miejsc. Podczas każdej takiej kontroli przeprowadzano od jednej do czterech stymulacji magnetofonowych. Ponadto prowadzono stymulacje głosami pójdzki na wszystkich innych terenach nieleśnych leżących w granicach powierzchni, przynajmniej raz w ciągu sezonu, co umożliwia wykrycie znacznej części populacji (Exo i Hennes 1978). W przypadku puszczyka *Strix aluco* 95% powierzchni skontrolowano raz a około 50% dwukrotnie. Stymulacje głosem uszatki *Asio otus* wykonano w miejscach gdzie stwierdzili ją Kowalski *et al.* (1991) oraz w 25 innych lokalizacjach w południowej części powierzchni. Stąd w przypadku tych dwóch gatunków podane wyniki są prawdopodobnie zaniżone w stosunku do uzyskanych przez Kowalskiego *et al.* (1991) i należy je traktować jako minimalne liczby

par/terytoriów. Umożliwiło to jednak ogólne zarysowanie trendów liczebnościowych tych dwóch gatunków. W odpowiednich płatach środowisk prowadzono również stymulację magnetofonową innych gatunków: puchacza *Bubo bubo*, puszczyka uralskiego *Strix uralensis* i włośchatki *Aegolius funereus* oraz codzienne kontrole w poszukiwaniu śladów ich obecności (resztek ofiar, wypluwek, piór itp.).

Na kontrolowanym obszarze w latach 2002-2003 stwierdzono gniazdowanie puszczyka i uszatki, oraz prawdopodobne pójdzki. Wykryto 35-40 par/terytoriów puszczyka, jednak należy przypuszczać, że jego liczebność była tu wyższa i prawdopodobnie nie przekraczała 47-50 terytoriów. Szczególnie zaniżona może być liczebność w obszarach ochrony ścisłej, gdzie na niewielkiej powierzchni obserwowano koncentracje kilku par. Większość terytoriów była położona w lasach. Spotykano również odbywające się samce z dala od zwartych kompleksów leśnych, w niewielkich zadrzewieniach śródpolnych. Warto zaznaczyć, że puszczyki reagowały w podobnym stopniu na stymulacje głosami własnego gatunku, co głosami puchacza i włośchatki. W przypadku odtwarzania głosów tego ostatniego gatunku puszczyki reagowały ze znacznym opóźnieniem (nawet do 10-15 minut). W roku 2003 nie stwierdzono uszatek jednak w poprzednim sezonie wykryto dorosłe z młodymi w południowo-wschodniej części powierzchni, co potwierdza gniazdowanie tej sowy. Pójdkę obserwowano tylko raz, na granicy badanego obszaru. W kwietniu 2002 w okolicy miejscowości Sądówka obserwowano ptaka reagującego na stymulację głosową, nie udało się jednak potwierdzić gniazdowania w tym miejscu. W roku 2003 nie stwierdzono tu jej obecności mimo poszukiwań. Kontrola wszystkich znanych z roku 1984 stanowisk tego gatunku i wszystkich terenów nieleśnych nie wykazała obecności pójdzki.

Porównując wyniki naszych badań z pracą Kowalskiego *et al.* (1991) można wnioskować, że skład gatunkowy zespołu sów pozostaje dość stabilny, przynajmniej w przypadku gatunków objętych badaniami: stwierdzono obecność tych samych trzech gatunków co w roku 1984. Nie stwierdzono puchacza, puszczyka uralskiego i włośchatki co może być efektem między innymi izolacji KPN od większych kompleksów leśnych północnej i południowej Polski gdzie gatunki te występują (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). W przypadku sowy błotnej *Asio flammeus* sytuacja pozostaje niejasna, gdyż zarówno w roku 1984 jak i podczas tych badań nie prowadzono stymulacji głosem tego gatunku. Obserwacje z zachodniej części Puszczy, z okolic Famulek i Famułkowskich Błot (A. Olszewski, *in litt.*) wskazują, że gatunek ten może gniazdować w Parku, jednak raczej poza badaną powierzchnią. Nie prowadzono również dokładnych kontroli w celu wykrycia płomykówki *Tyto alba*. W roku 2002 i 2003 sprawdzono jedynie 4 obiekty sakralne na badanej powierzchni i w najbliższym jej otoczeniu (Wiersze, Leszno, Lipków i Babice) stymulując głosem tego gatunku w ich pobliżu. Sów nie stwierdzono, jednak części obiektów sakralnych nie sprawdzono, ponadto część populacji może gniazdować w innym typie budowli (Krupiński 2005) dlatego sytuacja płomykówki na badanym terenie pozostaje niejasna.

Struktura ilościowa zespołu sów wschodniej części Puszczy Kampinoskiej różni się znacznie od tej z roku 1984 (Kowalski *et al.* 1991). Zwraca uwagę prawie całkowity

zanik populacji pójdzki. Gatunek ten wycofał się ze wszystkich stanowisk, w których był stwierdzany w roku 1984, co przy uwzględnieniu jego wieloletniego przywiązania do terytoriów i osiadłego trybu życia (Génot i Nieuwehuysse 2002) świadczyć może o spadku liczebności populacji. Zaobserwowany trend pozostaje w zgodności z niskimi zagęszczeniami tego gatunku stwierdzonymi w krajobrazie rolniczym środkowego Mazowsza w latach 2003-2005 (M. Żmihorski i G. Osojca *in litt.*), chociaż pójdzka lokalnie osiąga tu jeszcze wysokie zagęszczenia (Żmihorski 2004). Przyczyny tych zmian są niejasne. Częściowo mogą wynikać z zaniku odpowiednich biotopów na skutek zmniejszania się powierzchni łąk i pastwisk poprzez ich odłogowanie oraz celowe zalesianie przez służby Parku. Jednak wydaje się, że stosunkowo duże płaty łąk w północno-wschodniej i południowej części powierzchni stwarzają jeszcze odpowiednie dla tego gatunku środowisko. Pójdzka jest lęgowa w zachodniej części KPN (A. Olszewski *in litt.*) i na terenach z nim sąsiadujących (M. Żmihorski i G. Osojca *in litt.*), możliwe więc, że na badanym terenie będą pojawiać się zalatujące osobniki.

Występowanie uszatki w roku 2003 w porównaniu z rokiem 1984 wskazuje na znaczny spadek liczebności. Należy jednak zaznaczyć, że stwierdzone tu niskie zagęszczenia sów mogą wynikać z niskich zagęszczeń gryzoni w roku 2003, które są podstawowym pokarmem tych drapieżników na tym terenie (Romanowski 1988, Żmihorski 2005) i mogą znacznie wpływać na ich liczebność (Korpimäki i Norrdahl 1991, Tome 2003). Ponadto powierzchnia 17 km², na której prowadzono liczenia w roku 1984 wydaje się być zbyt mała w przypadku tego gatunku. Uszatka ma dość duże terytoria w sezonie lęgowym i potrafi daleko latać po pokarm (Henrioux 2000) więc ograniczenie badań do kilkunastu km² może dawać nieprawdziwe wyniki. W przypadku puszczyka wydaje się, że jego liczebność w porównaniu do roku 1984 (48-52 pary – Kowalski *et al.* 1991) pozostała na zbliżonym poziomie.

Skład gatunkowy i liczebność poszczególnych gatunków sów KPN wymaga dalszych badań. Szczególnie pilne wydaje się podjęcie monitoringu liczebności pójdzki na całym terenie KPN. Wskazana jest również dokładna kontrola zachodniej części Parku, gdzie prawdopodobieństwo pojawienia się nie stwierdzanych dotychczas gatunków wydaje się być wyższe.

Dziękujemy wszystkim osobom pomagającym w pracach terenowych. Byli to: K. Abramowicz, K. Barańska, B. Jurgiel, J. Kubacka, K. Michalik, A. Olczyk, A. Olszewski, H. Panagiotopoulou, M. Wierzbicki. Markowi Kowalskiemu dziękujemy za udostępnienie niepublikowanych danych i uwagi do pierwszej wersji pracy. Badania były finansowane z Grantu Rady Konsultacyjnej Uniwersytetu Warszawskiego.

Literatura

Domaszewicz A., Kartanas E., Lewartowski Z., Szwagrzak A. 1984. *Zarys metodyki liczenia sów*. Koło Naukowe Biologów UW. Warszawa.

- Exo K.M., Hennes R. 1978. *Empfehlungen zur Methodik von Siedlungsdichte Untersuchungen vom Steinkauz (Athene noctua)*. Vogelwelt 99:137-141.
- Génot J.C., Van Nieuwehuysse D. 2002. *Athene noctua Little Owl*. BWP Update 4: 35-63.
- Henrioux F. 2000. *Home range and habitat use by the Long-eared Owl in Northwestern Switzerland*. J. Raptor. Res. 34: 93-101.
- Korpimäki E. i Norrdahl K. 1991. *Numerical and Functional responses of Kestrels, Short-eared Owls, and Long-eared Owls to Vole densities*. Ecology 72: 814-826.
- Kowalski M., Lippoman T., Oglęcki P. 1991. *Liczebność sów Strigiformes we wschodniej części Puszczy Kampinoskiej*. Acta Orn. 26: 23-29.
- Krupiński D. 2005. *Liczebność, lokalizacja miejsc lęgowych oraz preferencje siedliskowe płomykówki Tyto alba na południowym Podlasiu*. Praca magisterska, Zakład Ekologii, Uniwersytet Warszawski.
- Romanowski J. 1988. *Trophic Ecology of Asio otus (L.) and Athene noctua (Scop.) in the Suburbs of Warsaw*. Pol. ecol. Stud. 14: 223-234.
- Tome D. 2003. *Functional response of the Long-eared Owl (Asio otus) to changing prey numbers: a 20-year study*. Ornis Fenn. 80: 63-70.
- Tomiałojć L. i Stawarczyk T. 2003. *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*. PTPP „pro Natura”. Wrocław.
- Żmihorski M. 2004. *Liczebność pójdzki Athene noctua w krajobrazie rolniczym strefy podmiejskiej Warszawy*. Kulon 9: 203-205.
- Żmihorski M. 2005. *Pokarm sowy uszatej Asio otus w krajobrazie rolniczym i leśnym*. Not. Orn. 46: 127-132.

Adres do korespondencji:

Michał Żmihorski, Zakład Ekologii, Uniwersytet Warszawski, ul. Banacha 2, 02-097 Warszawa, e-mail: zmihor@interia.pl

OWLS OF KAMPINOSKI NATIONAL PARK (CENTRAL POLAND)

Summary

Numbers and species composition of the owls *Strigiformes* in eastern part of Kampinoski National Park (156,6 km², 52°19'N, 20°46'E) were estimated by using the standard mapping technique with voice broadcasting. Results were compared with previous study, conducted here in 1984. Two breeding species were recorded: Tawny Owl and Long-eared Owl. No breeding Little Owl was recorded in 2003 and its population number declined sharply since 1984, when 9 pairs had been recorded. Tawny Owl population seems to remain stable and Long-eared Owl number is not clear.